

Inventarisatie van de Huiszwaluw *Delichon urbica* in 1992 in Nederland

Dick A. Jonkers & Herman N. Leys

Inleiding

In de serie inventarisaties om het aantal broedparen van de Huiszwaluw in Nederland vast te stellen, was 1992 het vierde achtereenvolgende jaar, waarin de populatiegrootte van deze soort kon worden bepaald. Verspreid over het hele land werden 1486 kwartblokken geheel of gedeeltelijk op de aanwezigheid van Huiszwaluwen uitgekamd (figuur 1). Dat is iets meer dan een kwart van het aantal effectieve kwartblokken waarin Huiszwaluwen acte de présence geven. Per onderzocht kwartblok werd een gemiddelde van 24,6 bewoonde nesten gevonden. Hierbij moet worden aangetekend, dat met uitzondering van een groot aantal goed onderzochte gebieden, elders vrij veel kwartblokken (2,5 x 2,5 km) niet geheel volledig werden onderzocht. Op grond hiervan werd berekend, dat er een ondertelling van ongeveer 10% heeft plaatsgevonden. Met deze gegevens in het achterhoofd levert de schatting van het totale bestand circa 154.550 broedparen, c.q. nesten op. Vergeleken met de voorgaande telling van 1991 betekent dit een toename van ruim 4,5%.

Monitoronderzoek

Van meet af aan werd de doelstelling gehanteerd om jaarlijks de stand in ieder geval in exact de zelfde gebieden te blijven volgen. Het jaarlijks herhalen van dit soort tellingen biedt de mogelijkheid om met een grote mate van nauwkeurigheid de voor- of achteruitgang van de Huiszwaluw te bepalen. Een van de weinige voorwaarden om dit type onderzoek tot een succes te maken is, dat de onderzoekplots, c.q. telgebieden regelmatig verspreid over Nederland liggen en dat het aantal plots voldoende groot is.

In de jaren 1989 tot en met 1992 werden 640 kwartblokken jaarlijks onderzocht en dit levert een beeld op van de in die periode geheel of gedeeltelijk onderzochte atlasblokken zoals weergegeven in figuur 2.

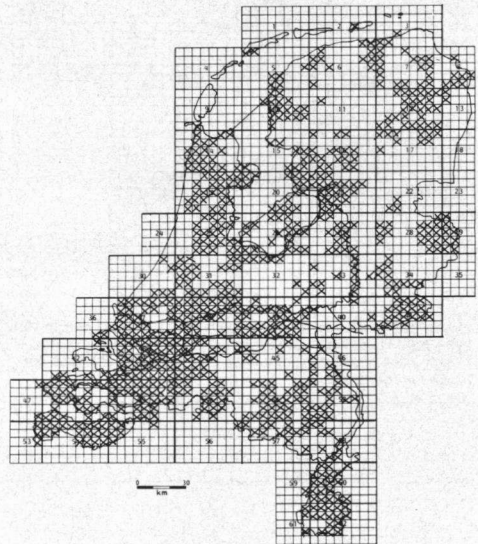
De toe- of afname in de afzonderlijke jaren van 1989-1992 is niet overal gelijk. Vergelijken wij de populatie-indexen (tabel 1) van 1989 en 1992, dan blijkt, dat in Twente en de Achterhoek (5), in Noord-Brabant (9) en in de Flevopolders (4) het aantal broedparen met respectievelijk 16%, 13% en maar liefst 46% is afgenomen.

Daar staat een geringe toename van circa 9% in Zuid-Holland en Zeeland (8) en van circa 11% in het rivierengebied van Rijn, Maas en Waal (7) tegenover. Flink vooruitgang werd geconstateerd in de drie noordelijke provincies (1 en 2) met 18%, het IJsselgebied (6) met 17% en Zuid-Holland en Utrecht (11) met 15% en Noord-Holland (3) met 26%. De begrenzing van bovengenoemde gebieden is aangegeven in figuur 3.

Aantal nesten per kwartblok

Het aantal nesten varieert per kwartblok, maar is in de regel minder dan vijftig. Kwartblokken met meer dan dat aantal nesten en/of met relatief grote kolonies komen vooral voor in waterrijke gebieden in de directe omgeving van rivieren of andere grote wateren. Zoals al in voorgaande jaren is gebleken, komen hier nog steeds enkele kwartblokken voor met meer dan vijftig nesten. De verspreiding van de kwartblokken met meer dan vijftig nesten is in figuur 4 te vinden.

Wanneer wij het aantal nesten per kwartblok in 1992 onderverdelen in categorieën, ontstaat het onderstaande beeld (tabel 2).

Figuur 1. Atlasblokken waar in 1992 een of meer kwartblokken voor het Huiszwaluwenonderzoek werden onderzocht. 5-km grids in which in 1992 one or more quarters were counted for the survey of the House Martin.

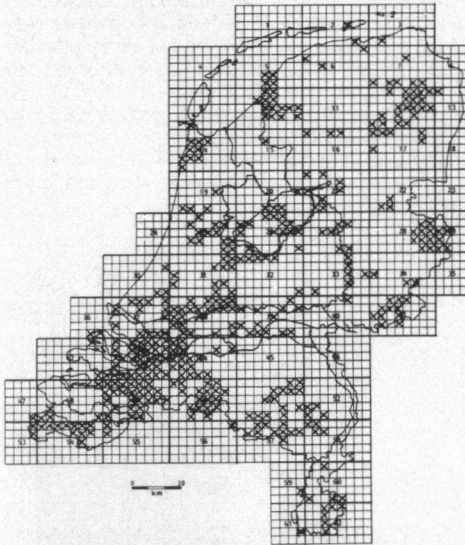
Ten opzichte van 1991 is vrijwel overal in Nederland, met uitzondering van Midden-Friesland, Drenthe en Noord-Brabant de dichtheid van het aantal nesten per kwartblok toegenomen (zie tabel 1).

Plaatstrouw en nieuwe vestigingsplaatsen

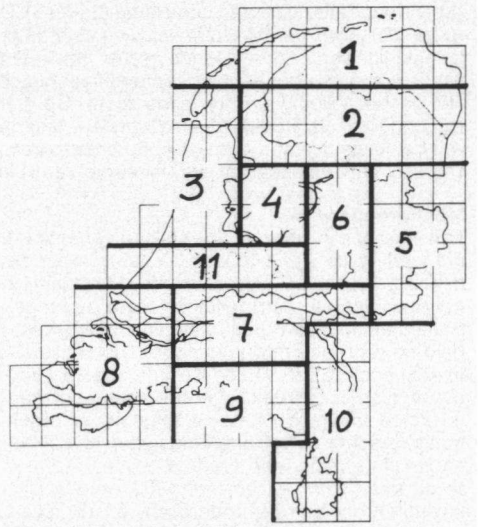
Iedereen die jaren achtereen onderzoek bij kolonievogels doet, heeft de neiging de vaste plaatsen of de onmiddellijke omgeving daarvan te bezoeken. Er bestaat daarbij de kans, dat nieuwe vestigingen of verplaatsingen onopgemerkt blijven. Vlek (1992) onderzocht de plaatstrouw aan kolonies van 1981-1992 in de regio Amsterdam en stelde vast, dat in die periode 36 adressen door Huiszwaluwen geschikt werden bevonden. Hij vond, dat slechts 10% vrijwel ieder jaar werd gebruikt. In het Gooi verdween een kolonie uit Huizen, nadat een fabriek was omgebouwd tot restaurant. Aan het uiterlijk van het gebouw was

niets veranderd en ook de witte onderzijden van de overstekende dakkdelen bleven gehandhaafd. Waarschijnlijk waren werkzaamheden in de broedtijd de oorzaak van de verdwijning. Bij toeval werd deze kolonie opnieuw ontdekt aan de rand van een al jaren bestaande nieuwbouwwijk, hemelsbreed bijna 900 meter verder (Jonkers 1992). De Huiszwaluwen werden daar al enkele jaren langs het Gooimeer vliegend waargeno-

de goede aanvliegmogelijkheden boden, maar de nesten aan het zicht onttrokken. Een andere toevallige ontdekking werd gedaan in Renkum bij de papierfabriek van Parenco. Ook daar werden al jaren foeragerende Huiszwaluwen waargenomen, waarvan de aantallen uiteenliepen van enkele tientallen tot vele honderden. Deze foerageerden boven de houtstapels, die door sproei-installaties nat werden gehouden, voordat zij werden verwerkt. Uitwerpse-

Figuur 2. Een of meer kwartblokken per atlasblok, waarin van 1989-1992 Huiszwaluwnesten werden geteld.
One or more quarters in 5-km grids in which nests of House Martins were counted.

Figuur 3. Begrenzing van de regio's.
Delimitation of the regions.

gebied	1989	1990	1991	1992	toe- of afname t.o.v. 1989	%
1	78	100	83	96	toename + 18	
2	91	100	103	100	toename + 18	
3	88	100	95	114	toename + 26	
4	119	100	72	73	afname - 46	
5	102	100	84	86	afname - 16	
6	91	100	108	108	toename + 17	
7	89	100	94	100	toename + 11	
8	78	100	84	87	toename + 9	
9	91	100	81	78	afname - 13	
10	114	100	105	114	gelijk ± 0	
11	99	100	101	114	toename + 15	
totaal	88	100	89	94	toename + 6	
aantal broedparen	17.816	20.226	18.038	18.911	toename + 6	
gem. per	27,8	31,6	28,2	29,6	toename	

Tabel 1. Populatie-indexen van de Huiszwaluw (*Delichon urbica*) van 1989-1992. (1990= 100)
Population indices of the House Martin (Delichon urbica) in 1989-1992. (1990= 100)

men, maar inspectie van geschikte lokaties leverde geen resultaat op. Er werd toen aangemen, dat deze zwaluwen van andere bekende lokaties afkomstig waren. Uiteindelijk werd de kolonie (dertig nesten) vlak achter hoge begroeiingen gevonden, die wel

len op auto's verraadden de plaats waar de goed verborgen kolonie (circa 250 nesten) zich op het fabrieksterrein bevond. Uit deze waarnemingen komt naar voren, dat het zaak is om jaarlijks de kwartblokken goed te doorkruisen.

Tabel 2. Aantal aangetroffen nesten per kwartblok

Numbers of nests found per quarter of a 5-km grid

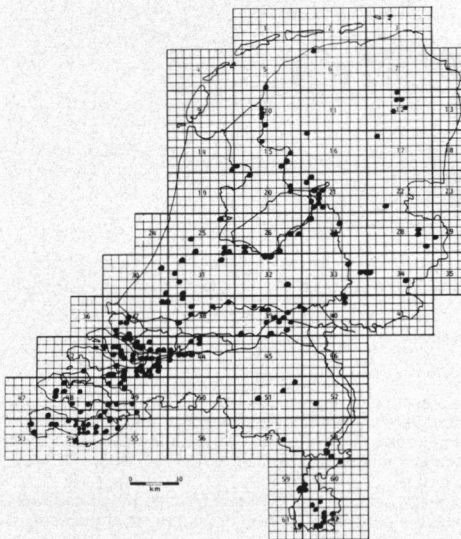
aantal nesten	< 50	50-100	101-150	> 150
aantal kwartblokken	1300	134	37	15
in %	87%	9%	3%	1%

Kunstnesten

Om plaatselijke afname tot stilstand te brengen of nieuwe vestigingen te stimuleren, worden tegenwoordig kunstnesten opgehangen. Uit de literatuur blijkt, dat het plaatsen van kunstnesten voor Huiszwaluwen het aantal broedparen met een factor 2-4 kan doen toenemen. Of dit ook voor Nederland opgaat wordt sinds 1991 in een samenwerkingsproject van Vogelbescherming met ons onderzocht.

Daartoe zijn in Lage Zwaluwe, Haarlem, Kortenhoef en Ens kunstnesten opgehangen. Over dit project wordt na afloop van het onderzoek apart gepubliceerd. Kunstnesten bieden nogal wat voordelen ten opzichte van natuurlijke nesten, namelijk

- geen afgevallen nesten
- verlengd broedseizoen door een directe in gebruikname (voorsprong bij droogte doordat de nesten al klaar zijn)
- nesten kunnen worden schoongemaakt
- mogelijkheid om bij werkzaamheden nesten te verwijderen en opnieuw aan te brengen
- plaatsing kan ook natuurlijke nestvorming tot gevolg hebben

Figuur 4. Atlaablokken in 1992 met vijftig of meer huiszwaluwen nesten.
Quarters in 5-km grids with fifty or more nests of House Martins.

Dit laatste is geconstateerd in Uffelte (D.) waar drie van de twaalf kunstnesten werden bewoond en ook nesten daar tegenaan werden gebouwd. Uit te hooi en te gras verkregen meldingen valt op te maken, dat het fenomeen kunstnest bij de Huiszwaluw aanslaat. In welke mate is een apart onderzoeksterrein. Degenen die kunstnesten op-

hangen zouden jaarlijks de resultaten centraal kunnen doorgeven, zodat daar apart melding van kan worden gemaakt.

In Weerselo (O.) werden in 1991 veertig kunstnesten opgehangen, waarvan er dertien bewoond werden. Nadat het aantal in 1992 tot 173 was verhoogd, kwamen er 56 paren in tot broeden. Twee kunstnesten werden door een paartje Gekraagde Roodstaart en door een paartje Ringmus bezet. Van de zes kunstnesten in Kollum (Fr.) waren er in 1992 twee bezet. Een aantal natuurlijke nesten, dat in Kortenhoef (N.-H.) voor schilderwerk moest worden verwijderd, werd in 1990 door 24 kunstnesten vervangen. Meteen in het eerste jaar waren er daar al zes van bezet en in 1991 en 1992 respectievelijk twaalf en veertien (Jonkers 1992).

Wij moeten na het lezen van het bovenstaande wel bedenken, dat kunstnesten een middel zijn en geen doel. Creëren van geschikte nestplaatsen en het aanbieden van nestmateriaal dient voorop te staan. Kunstnesten zijn verkrijgbaar bij Vogelbescherming, Waveka in Driebergen en bij enkele bezoekerscentra van 'Natuurmonumenten'.

Doe-het-zelvers kunnen ook kunstnesten fabriceren (Commissie Broedzorg BFWV 1992). Hiermee zijn onder andere in Hoge en Lage Zwaluwe goede ervaringen opgedaan.

Jongenhulp

Vooral in droogteperiodes komt het nogal eens voor, dat nesten loslaten en op de grond terechtkomen. Als daar dan jongen in zitten, wordt het grootbrengen in vogelasielen en dergelijke een tijdrovende zaak. De meest efficiënte hulp, waarbij kans op succes het grootst is, is het aanbrengen van een vervangend nest op de oude plaats. De ouders kunnen dan de jongen zelf voeren. Vorm en afmetingen van het kunstnest spelen vrijwel geen rol, als het maar enigszins op het oude nest lijkt. De drang om de jongen te voeren overheerst.

In Lienden (Gld.) loste men het probleem op door de jongen in een leeg verblijf met een lap stof waarin een gat zat voor in- en uitvliegen te zetten en dit op de plaats waar het afgevallen nest had gezeten, te bevestigen. Inwoners van Opijnen (Gld.) maakten een aardbeindoosje vast onder de daklijst en ook daar kwamen de jongen in groot. Zelfs kanariebroedkooitjes worden geaccepteerd. Deze moeten dan aan drie zijden met karton worden dichtgemaakt, waarbij in de bovenzijde van de voorkant een gleuf van vijf centimeter moet worden uitgespaard (mededeling F. van Vemden).

Verstoring en bescherming

Een aantal tellers berichtte, dat nesten waren verwijderd. De reden daarvoor is altijd, dat bewo-

ners of gebruikers van panden overlast ondervinden van de uitwerpselen. In Rijsaterwoude (Z.-H.) werd waargenomen, dat nestwerende maatregelen waren genomen.

Daartoe waren draden onder de dakgoten gespannen. Enkele jaren geleden hingen onder de dakgoten van een woning in Hei- en Boeicop (Z.-H.) plastic strips met een zelfde doel.

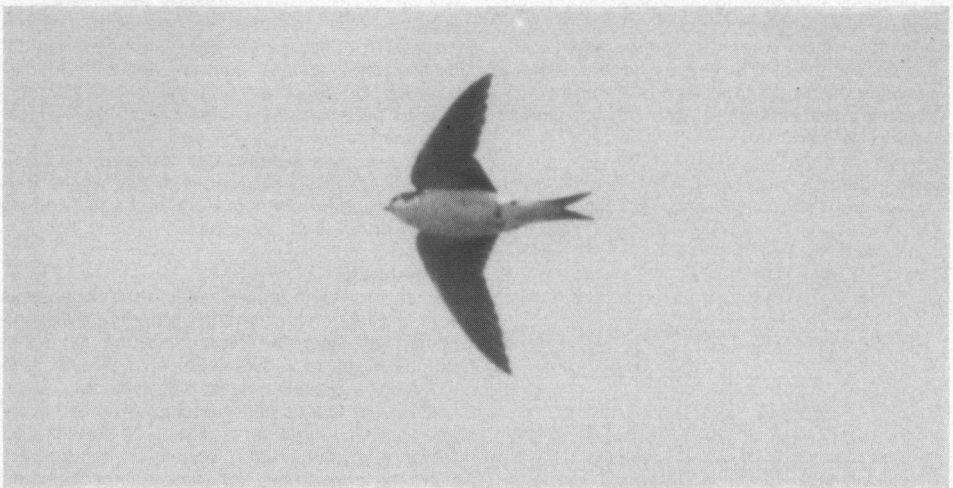
Voor de medewerkers aan het onderzoek ligt hier nog een dankbare taak. Zij kunnen informatie geven over de situatie van de Huiszwaluw in Nederland en maatregelen om overlast te voorkomen aanbevelen.

Loshangende plankjes onder het nest, op minstens vijf centimeter van de muur bieden al soelaas. Desnoods kan de hulp worden ingeroepen van plaatselijke of regionale natuurbeschermingsgroepen. Ook het verspreiden van folders is een goede vorm van voorlichting geven. Vogelbescherming kan materiaal verschaffen.

Ten slotte

Door de onmisbare hulp van ruim 450 medewerkers werd ook in 1992 weer een goed beeld gekregen van de broedpopulatie van de Huiszwa-

luw in Nederland. Om de broedpopulatiefluctuaties goed te kunnen blijven volgen is continuering van dit onderzoek van het grootste belang. Vooral het monitoronderzoek, dat wil zeggen de jaarlijkse herhaling van de tellingen in de zelfde gebieden als in de periode 1989-1992 is van eminent belang. Met nadruk wijzen wij erop, dat moet worden getracht om de kwartblokken zo volledig mogelijk te inventariseren. Daarnaast zijn er nog flink wat 'blanco' gebieden, waaruit tellingen in de komende jaren zeer op prijs worden gesteld. Evenals in voorgaande jaren geldt dit vooral voor de Waddeneilanden, het oostelijke deel van Friesland, het zuiden van Drenthe, het hart van Utrecht, de Noord- en Zuidhollandse kuststreek, Schouwen-Duiveland en grote delen van het midden van Noord-Brabant, Oost-Groningen en Overijssel (figuur 1). Nieuwe tellers zijn van harte welkom en kunnen telformulieren en instructies bij de auteurs aanvragen. De resultaten zijn gebaseerd op alle tellingen, die voor 15 januari 1993 zijn ontvangen. Correcties op de tellingen uit 1989, 1990 en 1991 zijn in deze publikatie verwerkt.

Vergeleken met de telling in 1991 betekende dit voor 1992 een toename van ruim 4,5%.

Foto: T.G. Tuinman.

Summary

In 1992 1486 quarters of 5 km grids were investigated on the presence of nests of the House Martin (*Delichon urbica*). An average of 24.6 nests was found in each quarter. Since there was an underestimating of the nests of about 10% and the area covered about 25% of the quarters of 5 km grids in which House Martins are nesting a total of 154.550 nests are calculated. In comparison with the 1991 counts this is an increase of 4.5%.

Quarters with more than fifty nests were situated in watery areas.

Results of the use of and positive experiences with artificial nests, help for young House Martins which had fallen out of their nests, and measures to protect the species against the deliberate removal of their nests are described.

■ Sovon, D.A. Jonkers & H.N. Leys, antwoordnummer 2505, 6573 ZB Beek-Ubbergen.

GERAADPLEEGDE LITTERATUUR:

Commissie Broedzorg BFW (1992): Kunstnesten voor Huiszwaluwen I. Vanellus XLV (2): 42-44.

Jonkers, D.A. (1992): Huiszwaluwvestigingen in 1992. De Korhaan 26 (5): 118-121.

Leys, H.N. & D.A. Jonkers (1991): Inventarisatie van de Huiszwaluw in 1989 en 1990 in Nederland. Het Vogeljaar 39 (2): 6167.

Leys, H.N. & D.A. Jonkers (1992): Inventarisatie van de Huiszwaluw in 1991 in Nederland. Het Vogeljaar 40 (3): 122-125.

Vlek, R. (1992): Huiszwaluwen (*Delichon urbica*) rond Amsterdam 1981-1992. Een tussenbalans. Gierzwaluw 30 (4): 85-93.